

До спеціалізованої  
вченої ради Д 55.051.06  
Сумського державного університету

## **ВІДЗИВ**

### **ОФЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**на дисертаційну роботу Рубанова Павла Миколайовича на тему:  
«FinTech інновації як детермінанти розвитку національної економіки»,  
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук  
за спеціальностями 08.00.03 – економіка та управління  
національним господарством та 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит**

#### **1. Актуальність теми дослідження**

Динаміка, детермінанти та тренди розвитку національної економіки не можуть розглядатися ізольовано від загального вектору розвитку суспільства, його технологічного і політичного укладів. Поточний етап економічного розвитку демонструє посилення залежності економічних процесів від розвитку інформаційного суспільства, підвищення рівня цифровізації і технологізації всіх сфер життя. Так, наприклад, кількість постійних користувачів Інтернет щорічно зростає, в Україні рівень проникнення Інтернету за останні 10 років збільшився з 25 % до 71 %. Аналогічна зростаюча динаміка спостерігається і в розрізі тих видів послуг, які надаються через цифрові канали, включаючи адміністративні послуги публічного сектора, електронну торгівлю й послуги нефінансових корпорацій, а також безпосередньо фінансові послуги сектора фінансових корпорацій. Інформаційно-комунікаційні технології виступають вже не лише засобом автоматизації виробничих процесів, але й додатковим фактором виробництва. Наприклад, для FinTech компаній такі технології є основним базисом для створення їх продукту і формування конкурентних переваг порівняно із традиційними фінансовими посередниками. Сектор фінансових

корпорацій зазнає найбільшого трансформаційного впливу інноваційних технологій, але наслідки впровадження FinTech інновацій у тій чи іншій мірі прослідковуються і в інших секторах національної економіки.

Вищезазначене актуалізує питання проведення комплексних і системних досліджень щодо виявлення закономірностей та оцінювання напрямків і сили впливу FinTech інновацій на розвиток національної економіки в цілому, окремих її секторів та визначення пріоритетів і бенчмарків реалізації державної регуляторної політики України у сфері цифровізації. Зважаючи на вищевикладене, тема дисертаційної роботи Рубанова П. М. є актуальною та має важливе практичне значення.

## **2. Зв'язок теми дисертаційної роботи**

### **з державними та галузевими програмами і темами**

Дисертаційна робота виконана у контексті стратегії «Європа – 2020», Цифрового порядку денного для Європи, Директиви 2009/110/ЄС Європейського парламенту та Ради про початок, здійснення та пруденційний нагляд за діяльністю установ електронних грошей; Керівництва щодо ризик-орієнтованого підходу до віртуальних активів та постачальників послуг із віртуальними активами (FATF, 2019 р.); Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року, Цифрової адженди України – 2020.

Наукові результати, теоретичні положення та висновки дослідження використано при виконанні науково-дослідних робіт Сумського державного університету: «Моделювання трансферу екоінновацій в системі «підприємство – регіон – держава»: вплив на економічне зростання та безпеку України» (номер д/р 0119U100364), «Моделювання та прогнозування соціо-економіко-політичної дорожньої карти реформ в Україні для переходу на модель стійкого зростання (номер д/р 0118U003569), «Формування системи забезпечення прозорості публічних фінансів як передумова боротьби з корупцією в Україні» (номер д/р 0118U003585), «Кібербезпека в боротьбі з банківськими шахрайствами: захист споживачів фінансових послуг та

зростання фінансово-економічної безпеки України» (номер д/р 0118U003574), «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (номер д/р 0109U006782), «Методологічні основи забезпечення інституціонально-економічної стійкості підприємства» (номер д/р 0119U102422). До звітів за цими темами увійшли пропозиції автора щодо оцінювання зв'язку рівня технологізації фінансових послуг із параметрами розвитку національної економіки та впливу FinTech інновацій на динаміку економічного зростання; інструментарію аналізу ризиків інвестування в криптовалюти та механізмів державного моніторингу у сфері FinTech інновацій; комплексного аналізу ефективності та умов упровадження моделі цифрового банкінгу, інтеграції традиційних фінансових послуг і FinTech інновацій; розвитку системи аналізу й відбору моделей альтернативного онлайн-фінансування поточної, інвестиційної та інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва.

### **3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій**

Наукові результати, висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, є достатньо аргументованими і характеризуються необхідним рівнем обґрунтованості.

Наукові положення, викладені в дисертації, у повній мірі досліджені, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи, широкий перелік узагальнених, систематизованих та кваліфіковано опрацьованих автором праць вітчизняних і зарубіжних вчених та фахівців з питань економічної теорії, теорії грошей, фінансів і кредиту, макроекономіки, теорії управління, державного регулювання економіки, економіко-математичного моделювання. Поряд із науковою літературою автором опрацьовано спеціальні джерела інформації, такі як закони України; укази Президента України; нормативні акти Кабінету Міністрів України; звітно-аналітична інформація Державної служби статистики України; дані Світового банку, Євростату; зібрані,

опрацьовані й узагальнені особисто автором матеріали міжнародних організацій, агенцій та асоціацій у сфері FinTech інновацій.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується відповідними публікаціями у монографіях, фахових виданнях і оприлюдненням на науково-практичних конференціях.

Висновки є логічно обґрунтованими, повністю відображають основні положення проведеного дослідження, а також можливі напрями їхнього використання у розвитку національної економіки та у державній регуляторній політиці України у сфері цифровізації.

Про високий рівень обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій свідчить широкий перелік використаних дисертантом методів дослідження, а саме: логічного узагальнення та наукової абстракції (при поглибленні понятійного апарату, структуризації ринку FinTech інновацій); порівняльного та статистичного аналізу (при обґрунтуванні регіональних особливостей розвитку моделей онлайн-фінансування); кореляційно-регресійного аналізу (при оцінюванні впливу FinTech інновацій на економічний добробут та нерівність доходів населення); зважених сум та Фішберна (при розрахунку інтегрального показника технологізації фінансових послуг); кластерного аналізу (при аналізі регіональних закономірностей розвитку моделей онлайн-фінансування); рангової кореляції Спірмена (при проведенні міждержавного аналізу факторів розвитку моделей онлайн-фінансування). Розрахунки здійснено із використанням програмних продуктів Statistica 10, Microsoft Excel.

#### **4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації**

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, опублікованих наукових праць та авторефератом дисертації дає підстави стверджувати, що основні наукові положення, висновки і пропозиції, які сформульовані дисертантом, характеризуються науковою новизною і відображають

особистий внесок здобувача у розвиток теорії та практики використання FinTech інновацій у розвитку національної економіки. Зокрема він полягає у авторському розв'язанні актуальної наукової проблеми розроблення та наукового обґрунтування теоретико-методологічних засад, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо врахування впливу основних видів FinTech інновацій на розвиток національної економіки та її окремих секторів.

Найбільш вагомими у науковому значенні є такі результати дисертаційної роботи, що містять елементи наукової новизни:

**за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством:**

1. Важливе практичне значення має вперше запропонована методологія інтегрального оцінювання рівня технологізації фінансових послуг, що ґрунтується на системному узагальненні індикаторів рівня діджиталізації суспільства, фінансової інклюзії населення та характеристик ступеня технологізації під час надання різних видів фінансових послуг із використанням методів зважених сум та Фішберна. У результаті застосування авторського підходу оцінено інтегральний рівень технологізації фінансових послуг в Україні у 2015-2019 рр., проведено порівняння його значень із показниками інших країн Європи та визначено пріоритети й бенчмарки для реалізації державної регуляторної політики України у сфері цифровізації (с. 83-101).

2. Дисертантом уперше здійснено оцінювання зв'язку рівня технологізації фінансових послуг із детермінантами розвитку національної економіки (у розрізі економічного, фінансового, політичного, демографічного, соціокультурного, технологічного й екологічного вимірів розвитку національної економіки), а також висунуто та перевірено низку гіпотез щодо збереження/незбереження виявленого зв'язку в разі проведення аналізу окремо для країн із високим, середнім та низьким рівнями цифровізації (за індикаторами технологічного виміру розвитку національної економіки) (с. 107-123).

3. Заслугує на увагу вперше проведена дисертантом перевірка гіпотез щодо впливу ознаки регіональної приналежності країни на характеристики розвитку моделей онлайн-фінансування, здійснена із застосуванням методів статистичного та ієрархічно-дивізійного кластерного аналізу. У результаті застосованого підходу було встановлено відсутність впливу регіональних особливостей на вибір домінуючої моделі онлайн-фінансування, підтверджено гіпотези про наявність цього впливу на домінування типів отримувача і надавача фінансових ресурсів, залученість онлайн-платформ до процесу надання позик як безпосередніх кредиторів, та визначено на цій основі напрямки регуляторних інтервенцій щодо впорядкування відносин у системі «надавач – отримувач фінансових ресурсів» у процесі онлайн-фінансування в Україні (с. 159-181).

4. Удосконалені концептуальні засади обґрунтування ролі та місця FinTech інновацій у розвитку національної економіки, що реалізовано дисертантом з урахуванням нових ознак і характеристик, формалізації ризиків і можливостей, створюваних FinTech інноваціями в кожному секторі національної економіки (с. 65-80). Це дало змогу встановити найбільший трансформаційний вплив FinTech інновацій на сектор фінансових корпорацій, міжсекторальну трансмісію цього впливу на три інші сектори національної економіки, формалізувати патерни адаптації суб'єктів сектора фінансових корпорацій, використання FinTech інновацій у секторах нефінансових корпорацій і домогосподарств та регулювання FinTech інновацій у секторі публічного управління.

5. Для обґрунтування впливу FinTech інновацій на сектор домогосподарств дисертантом запропоновано методологію оцінювання інтегрального рівня цифрової фінансової інклюзії, який вимірює залученість домогосподарств до фінансових відносин через цифрові канали та враховує цифровізацію фінансових відносин як у межах сектора домогосподарств, так і взаємодію його суб'єктів із суб'єктами секторів публічного управління, нефінансових і фінансових корпорацій (с. 273-281). Такий підхід дав змогу визначити поточний рівень цифрової фінансової інклюзії в Україні в цілому

та за окремими узагальнюючими індикаторами, визначити рейтинг України за цими індикаторами порівняно з іншими країнами світу, а також дослідити вплив рівня цифрової фінансової інклюзії на рівні економічного добробуту й нерівності доходів населення.

6. Вагомий внесок у розвиток теоретико-методичного підґрунтя використання онлайн-фінансування в секторі нефінансових корпорацій дисертант здійснив, запропонувавши типологізацію детермінант успішності залучення онлайн-фінансування суб'єктами МСБ залежно від надавача, отримувача фінансових ресурсів та онлайн-платформи, систематизацію переваг та обмежень застосування моделей онлайн-фінансування залежно від мети отримання фінансових ресурсів, а також розробивши рекомендації та критеріальні ознаки оцінювання успішності онлайн-фінансування з позиції суб'єкта МСБ (с. 294-309). Застосований дисертантом підхід вирізняється з існуючих орієнтацією на суб'єктів малого і середнього бізнесу як отримувачів фінансових ресурсів у процесі онлайн-фінансування.

**за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит:**

1. Дисертантом вперше запропоновано концепцію оцінювання вартості криптовалюти з урахуванням остаточної невизначеності її економічного змісту. Зокрема, оцінювання вартості криптовалюти як засобу обігу і платежу в роботі запропоновано здійснювати на основі обмінного курсу, прив'язаного до кошика традиційних валют. У разі трактування криптовалюти як специфічного товару її вартість формується на основі собівартості майнінгу/форджингу, що підтверджено в роботі наявністю статистично значущого зв'язку між ринковою ціною криптовалюти та відносними енерговитратами на її емісію. Вартістю криптовалюти як спекулятивного активу визначено біржовий курс, а на основі зіставлення динаміки ринкових цін криптовалют та експоненціальної і гіперболічної функцій їх зміни емпірично підтверджено наявність ознак та визначено часові інтервали виникнення «фінансових бульбашок» на ринку криптовалют (с. 245-256).

2. Цінними для використання у фінансовій практиці є пропозиції дисертанта щодо вдосконалення методологічних засад визначення

релевантних детермінант активізації розвитку онлайн-фінансування (с. 181-201). Даний підхід ґрунтується на використанні кореляційно-регресійного аналізу для перевірки гіпотез щодо впливу рівня економічного розвитку, інноваційності, фінансової інклюдії, інформаційно-комунікаційних технологій, характеру регуляторних інтервенцій та зокрема рівня економічної свободи на обсяг операцій онлайн-фінансування. Це дало змогу дисертанту виявити найбільш значимі фактори розвитку онлайн-фінансування, а саме рівні економічного розвитку, інноваційності та фінансової інклюдії в країні.

3. У роботі поглиблено трактування сутності поняття «FinTech інновація», що запропоновано визначати як засновану на використанні інформаційних технологій радикальну інновацію у фінансовій сфері, впровадження якої призводить до кардинальних змін у фінансових продуктах, технологіях (процесах), бізнес-моделях фінансових посередників, а також до появи нових суб'єктів ринку – FinTech-компаній. Перевагами запропонованого дисертантом підходу є врахування таких характеристик FinTech інновацій: порівняно зі звичайними фінансовими інноваціями їх результатом є не лише нові фінансові продукти і технології (процеси), а й нові бізнес-моделі фінансових посередників та ринкові суб'єкти – FinTech-компанії; вони належать до радикальних інновацій, що істотно змінюють окремі фінансові послуги та їх ринок загалом; обов'язковим базовим концептом, покладеним в їх основу, є інформаційна технологія, часто також інноваційна (с. 46-47).

4. Дисертантом розвинуто наукове підґрунтя структуризації ринку FinTech інновацій, здійснене шляхом систематизації існуючих критеріїв структуризації та виокремлення нових, а також уточнення ознак поелементної сегментації ринку за кожним із цих критеріїв (с. 51-53). Це дало змогу цілісно представити структуру ринку FinTech інновацій у розрізі таких чотирьох критеріїв: вид фінансової послуги (платежі, перекази, розрахунки; депозити, позики, залучення капіталу; управління інвестиціями; страхування; послуги інфраструктурних учасників (обслуговування ринку)), тип суб'єкта – надавача FinTech-послуг (великі технологічні компанії;



інфраструктурні компанії; діджитал- та необанки; незалежні FinTech-компанії; FinTech-підрозділи в структурі банків та інших фінансових установ), вид інноваційної технології, що формує базовий концепт FinTech інновації (блокчейн, смарт-контракти; маркетплейси; хмарні технології; штучний інтелект; аналітика і безпека даних; інтерфейси програмування додатків), та фокусний споживчий сегмент (фізичні особи (домогосподарства); підприємства; фінансові установи; органи державної влади та місцевого самоврядування; аудиторські й технологічні компанії).

5. У роботі суттєво поглиблені теоретичні засади вибору найбільш прийнятної моделі онлайн-фінансування за критеріями надавача й отримувача фінансових ресурсів. На відміну від існуючих підходів у дисертаційній роботі запропоновано системне поєднання критеріїв, що характеризують надавача фінансових ресурсів (тип суб'єкта, його мета, спосіб монетизації доходу) і отримувача фінансових ресурсів (тип суб'єкта, його мета і мотивація використання онлайн-фінансування), та доступних для вибору моделей онлайн-фінансування (peer-to-peer-позики (споживчі, для бізнесу, під нерухомість); балансові позики (для бізнесу, для фізичних осіб); краудфандинг (акціонерний, із нефінансовою винагородою, під нерухомість, на умовах участі в прибутку, з відсутністю винагороди); онлайн-факторинг; онлайн-позики, опосередковані використанням боргових цінних паперів) (с. 146-148).

6. У роботі набули подальшого розвитку концептуальні засади обґрунтування економічного змісту криптовалют, що розглядаються дисертантом як різновид FinTech інновації (с. 213-225, 255-259). Зокрема, наукову цінність мають здійснені автором узагальнення основних етапів розвитку криптовалют та віртуальних грошей, систематизація ознак криптовалют у порівнянні з електронними та ігровими грошима, сфер їх функціонального використання та ризиків.

## **5. Повнота викладення основних результатів**

### **в опублікованих наукових працях**

Основні положення дисертаційної роботи досить повно викладені в опублікованих за темою дисертації 46 наукових працях загальним обсягом 37,59 друк. арк., з яких особисто авторіві належить 32,28 друк. арк., зокрема, одноосібна монографія, розділи у трьох колективних монографіях, 23 статті в наукових фахових виданнях України, дві статті в наукових виданнях інших держав, одна стаття в іншому науковому виданні (з яких 26 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, зокрема, дві – до баз Scopus та Web of Science), 16 публікацій у збірниках матеріалів конференцій (з яких одна індексується базою Web of Science).

Список зазначених праць повністю наведено в дисертації. Публікації відповідають вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Автореферат оформлений згідно із чинними вимогами, у стислій формі передає основні положення дисертаційної роботи, не містить інформації, яка не наведена у роботі.

## **6. Значення дослідження для науки та практики,**

### **перспективи використання його результатів**

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених у дисертації теоретико-методологічних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і в практичній діяльності. У своєму інтегральному вигляді результати дисертаційної роботи спрямовані на вирішення важливої наукової проблеми, що виявляється у розробці теоретико-методологічних засад врахування впливу основних видів FinTech інновацій на розвиток національної економіки в цілому та її окремих секторів.

Практичне значення наукових результатів, одержаних у дисертаційній роботі, визначається конкретною спрямованістю висновків, рекомендацій та

пропозицій автора, а також обґрунтуванням нових підходів до методичного інструментарію оцінювання напрямків і сили впливу FinTech інновацій на розвиток національної економіки.

Розроблені дисертантом методологічні положення можуть бути використані у практиці органів державної влади та місцевого самоврядування, регулятора ринку фінансових послуг, FinTech-асоціацій, фінансових посередників, суб'єктів господарювання та домогосподарств. Основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок у сфері державного регулювання національної економіки та фінансової системи, формування нормативної бази, що регламентує питання обігу віртуальних активів, впровадження та оподаткування FinTech інновацій, регулювання інвестиційних операцій, здійснюваних із їх використанням.

Результати дослідження автора щодо питань розвитку й удосконалення платіжних систем і проблем запровадження цифрових валют центральних банків упроваджено в діяльність Ради Національного банку України (довідка № 10-0007/25740 від 29.05.2020 р.); щодо можливостей використання FinTech інновацій для підвищення рівня фінансової інклюзії домогосподарств та розрахунку інтегрального показника рівня технологізації фінансових послуг – у діяльність Української асоціації ФінТех та інноваційних компаній (довідка від 20.05.2020 р.); щодо вибору моделей онлайн-фінансування – в діяльність Української асоціації венчурного та приватного капіталу (довідка № 1/19052020 від 19.05.2020 р.); щодо аналізу зв'язку рівня технологізації фінансових послуг з економічними, соціальними, технологічними, політичними та іншими детермінантами розвитку національної економіки – в діяльність Міжнародної Торгової Палати ІСС Ukraine (довідка № 48 від 22.05.2020 р.); щодо використання FinTech інновацій для фінансового забезпечення діяльності суб'єктів бізнесу – в діяльність Постійної комісії з питань бюджету, соціально-економічного розвитку, інвестиційної політики, міжнародного та міжрегіонального співробітництва Сумської обласної ради (довідка № 159 від 27.05.2020 р.); щодо використання технології блокчейн у публічному управлінні –

в діяльність відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення Сумської міської ради (довід-ка № 26/28-07 від 18.05.2020 р.).

Результати дослідження використовуються у навчальному процесі Сумського державного університету в межах викладання дисциплін «Підприємництво та цифрові бізнес-комунікації», «Цифрова економіка та інформаційне суспільство», «Інформаційні системи у фінансах», «Фандрейзинг: ресурси для стартапів», «Фінансове регулювання та нагляд» (акт від 12.05.2020 р.).

## **7. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи**

Відзначаючи високий рівень теоретичного обґрунтування і переконливість теоретичних, аналітичних і методологічних положень дисертації Рубанова П. М., її змістовність та логіку викладення матеріалів дослідження, вважаємо за необхідне висловити наступні зауваження та виділити дискусійні положення:

1. У роботі дисертантом розроблено методологічне підґрунтя, методичний інструментарій та представлено результати інтегрального оцінювання рівня технологізації фінансових послуг (стор. 86-99). Позитивно оцінюючи запропонований підхід, слід зауважити, що рівень фінансової інклюдії запропоновано визначати як частку осіб старше 15 років, що мають рахунок у фінансовій установі або провайдера мобільних грошей. Натомість, поза увагою залишається значна частина населення, що отримують позики (як у банках, так і парабанках) без відкриття рахунку. Доповнення авторського підходу цим блоком уможливило б поліпшення якості та точності отриманих результатів.

2. У третьому розділі роботи, присвяченому теоретико-методичним основам обґрунтування детермінант розвитку онлайн-фінансування, дисертантом цілком вдало проведено перевірку гіпотез щодо регіональних особливостей розвитку онлайн-фінансування і підтверджено наявність суттєвого їх впливу на домінування типів отримувача і надавача фінансових

ресурсів, залученість онлайн-платформ до процесу надання позик як безпосередніх кредиторів (стор. 159-180). Водночас на наступному етапі було досліджено вплив детермінант розвитку онлайн-фінансування в цілому для країн світу (стор. 181-201). На нашу думку, робота б значно виграла та була більш цілісною при дослідженні детермінант розвитку з урахуванням виявлених раніше регіональних особливостей (у розрізі окремих кластерів).

3. Підтримуючи наукові здобутки дисертанта у контексті запропонованого науково-методологічного підходу до оцінювання рівня цифрової фінансової інклюзії сектора домогосподарств та його впливу на економічний добробут та нерівність доходів населення (стор. 273-281), зауважимо, що на нашу думку, дисертаційна робота значно б виграла, якщо б автор урахував гендерний фактор при формуванні складових узагальнювальних індикаторів фінансових відносин. На етапі обґрунтування напрямків, можливостей та ризиків міжсекторальної трансмісії FinTech інновацій із сектора фінансових корпорацій у сектори домогосподарств автором було виокремлено «гендерний геп» як один із проблемних аспектів реалізації впливу FinTech інновацій у секторі домогосподарств (рисунок 1.10, стор. 74), що опосередковано підтверджує доцільність урахування гендерного фактору при визначенні рівня цифрової фінансової інклюзії сектора домогосподарств.

4. У п'ятому розділі дисертаційної роботи дисертантом поглиблено теоретико-методичне підґрунтя використання онлайн-фінансування в секторі нефінансових корпорацій, зокрема здійснено типологізацію моделей онлайн-фінансування залежно від мети отримання ресурсів суб'єктами МСБ із відповідною систематизацією переваг та обмежень у застосуванні кожної з них (стор. 296). Так, у якості переваг краудфандингу автором зазначено можливість залучення коштів у будь-який бізнес та незалежність від характеристик продукту. Попри те, що переважна більшість платформ дійсно не має чітких обмежень за видом бізнесу і характеристикою продукту, котрий претендує на фінансування, на нашу думку, не доречно говорити про абсолютну прийнятність даного твердження для краудфандингових

платформ як таких, оскільки деякі з них мають чітку спеціалізацію (благодійність, особистісний розвиток, платформи лише для неприбуткових організацій тощо).

5. Проведене дослідження базується на інформаційно-аналітичних матеріалах законів України, указів Президента України, нормативних актів Кабінету Міністрів України, інформації Державної служби статистики України та інших офіційних джерел. Водночас у роботі відсутні дані про використання в процесі дослідження даних реальних стартапів, які є сучасними імплементаторами FinTech інновацій та драйверами розвитку національної економіки.

6. У п'ятому розділі дослідження дисертантом розглянуто секторальні особливості FinTech інновацій як детермінант розвитку національної економіки. Загалом відзначаючи комплексність та системність підходу Рубанова П. М. щодо дослідження місця і значення FinTech інновацій у секторах фінансових і нефінансових корпорацій, домогосподарств та публічного управління, зауважимо, що методологічне підґрунтя, методичний інструментарій та результати інтегрального оцінювання впливу FinTech інновацій відображені лише для сектора домогосподарств. Так, потребує додаткового обґрунтування обрання відповідного сектора національної економіки та відсутності аналогічних поглиблених досліджень за іншими секторами національної економіки.

Однак висловлені побажання та зауваження до опонованої дисертаційної роботи не зменшують її високий науково-теоретичний та методичний рівень.

## **8. Загальна оцінка дисертації**

### **та її відповідність встановленим вимогам**

Дисертація Рубанова Павла Миколайовича на тему: «FinTech інновації як детермінанти розвитку національної економіки», подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальностями 08.00.03 –

економіка та управління національним господарством та 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, є завершеною, самостійно виконаною науково-дослідною працею. Зміст дисертації відповідає визначеній меті, поставленим завданням і структурі роботи. Основні положення дослідження, які виносяться на захист, мають наукову новизну. Висновки обґрунтовані, прикладні рекомендації мають практичне значення, що підтверджується відповідними довідками про впровадження. Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають паспортам спеціальностей 08.00.03 – економіка та управління національним господарством та 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, а також профілю спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 у Сумському державному університеті.

**Загальний висновок.** Представлена дисертація та автореферат відповідають вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (у поточній редакції), що висуваються до докторської дисертації, а її автор, **Рубанов Павло Миколайович**, заслуговує на присудження йому **наукового ступеня доктора економічних наук** за спеціальностями 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

**Офіційний опонент,**

**проректор з наукової роботи**

**Київського національного університету**

**імені Тараса Шевченка,**

**доктор економічних наук, професор**

*21.08.2010*



*[Signature]*  
**О. І. Жилінська**